

De historie van MOOI#2

Uit diverse archeologische vondsten blijkt dat mensen zich al in de oudheid verfraaiden. Zo zijn er ondermeer kammetjes, sieraden en andere objecten gevonden. Welke homo sapiens zich ooit begon met verfraaien laat zich niet vaststellen. Zodra er bewustzijn was, zijn mensen amuletten, sieraden, tatoeages, etc. gaan gebruiken. Het lichaam is immers het eerste materiaal dat mensen voorhanden hebben om hun menszijn tot uitdrukking te brengen.

Dat de betekenis van het woord 'mooi' cultuur gebonden is en vaak een lange historie kent, beschrijven we in deze editie. Mooi maken en verfraaien is universeel en is van belang voor de ranking binnen een groep en heeft bovendien een biologische functie. In de dierenwereld is mooi maken een onderdeel van de voortplanting en de bijbehorende paringsrituelen. Dichter Publius Ovidius Naso heeft rond het begin van de jaartelling de *Ars Amatoria* (De kunst der liefde) geschreven. Zijn werk bestond uit maar liefst drie boeken waarin hij zowel mannen als vrouwen voorzag van tips bij het vinden van een partner. Uiterlijke verzorging was een onderdeel van dit literaire werk.

Oerdrang

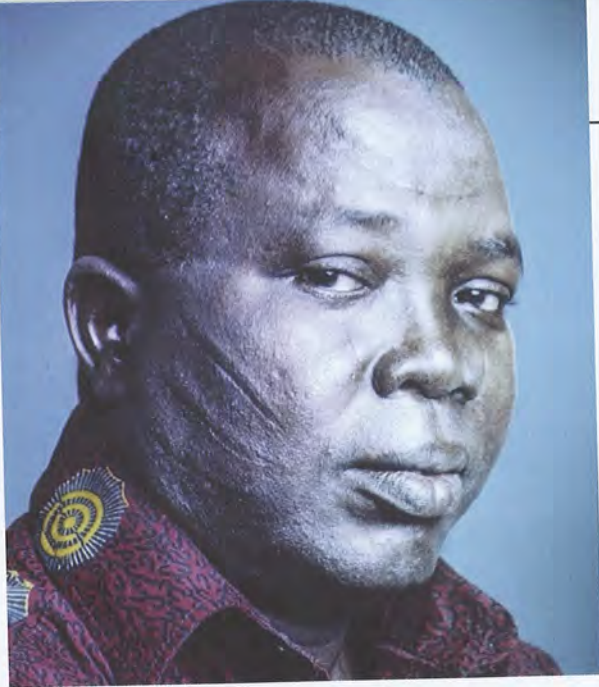
Mooi maken is een oerdrang waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen de homo ludens (de spelende mens) en de homo hierarchicus, bij deze mens heeft verfraaiing te maken met ranking en pikorde. De spelende mens vindt het gewoon leuk zich mooi te maken zonder daar direct consequenties aan te verbinden. Verfraaiing is afhankelijk van de *tribe** waartoe je behoort en is van invloed op in- of uitsluiting. In onderzoeken naar de begrippen 'mooi' en het tegenovergestelde 'lelijk' blijkt dat, als mensen moeten kiezen of ze mooi of lelijk willen zijn, massaal gekozen wordt voor mooi. Waarbij mooi en lelijk altijd subjectieve begrippen blijven. Schoonheid is decennia lang een van de meest besproken onderwerpen. Veel bekende mythen en verhalen

gaan over schoonheid. Vooral de schoonheid van vrouwen heeft een grote rol in de geschiedenis gespeeld, als prinsessen of verleidelijke monsters. Mooi zijn geeft meer status in een groep en als je er mooi uitziet naar de norm van die groep heb je meer macht. Onderzoeken tonen aan dat mooie mensen meer baankans hebben dan lelijke mensen.

**tribe is een (volks)stam of etnische groep*

In- en uitsluiting

Eén ding wat de mens niet wil is buitengesloten worden! Als je wordt ingesloten hoor je erbij en dat betekent sociale veiligheid en positieve ranking. Zelfs iemand die kiest kluizenaar te zijn, wil bij de kluizenaars horen. Verfraaiingen zijn identiteitsgedreven. Hetzelfde geldt voor het dragen van een specifiek merk. Heb je het juiste merk, dan hoor je erbij. Pubers zijn daar zeer ontvankelijk voor en voor hen is het belangrijk dat anderen je merktag kunnen zien. Insluiting geeft dikwijls extra privileges. Mooiheid items zijn context en tijdsafhankelijk en dragen bij aan de gezamenlijke identiteit van de groep waartoe je behoort. Een getinte huid in de winter was jarenlang het symbool 'dat je het kon betalen en de vrijheid had' naar de zon te gaan. Het veranderde bewustzijn m.b.t. zonschade en huidkanker brengt een mentaliteitsverandering teweeg binnen een bepaalde groep die de huid juist beschermt. In Aziatische landen als Vietnam staat een lichte huid symbool dat je niet op het land hoeft te werken. Slanke/dunne mensen zijn het symbool geworden van

Ik ben trots op mijn sporen. Ik vind ze mooi omdat ik een erfgenaam ben. De koning heeft dezelfde littekens. In mijn dorp maak ik deel uit van de koninklijke familie. Hier in de stad ben ik 'niemand'. Foto is afkomstig van de expositie Bodyart in het Tropenmuseum

Foto Bert Verhoeff voor het Klederdracht Museum

zelfbeheersing in een tijd met een overvloed aan eten in de westerse wereld. De expositie bodyart in het Tropenmuseum illustreerde dat etnische groepen door lichaamsversieringen als scarving zich met elkaar verbonden voelen en onderdeel is van hun tribe.

Verfraaiing door de eeuwen heen

Vrouwen hebben meer schoonheidsidealen om na te streven dan mannen. Verfraaiing kan worden ingegeven vanuit (sub) cultuur, tribe en religie en dikwijls zijn er normen die daarbij aansluiten. In de westerse wereld ervaren we versieringen van verschillende tribes als extreem. Echter de niet-westerse wereld kijkt op eenzelfde kritische manier naar versieringen die we in de westerse wereld toepassen. Klederdracht is een voorbeeld van verfraaiing en is vergelijkbaar met kledinggebruiken of rites bij bepaalde stammen. De vorm is weliswaar anders, versierd wordt er evenveel. Korsetten uit de 19e eeuw waren binnen heel Europa standaard, terwijl het een verfraaiing was die grote medische gevolgen had voor de drager. Oorbellen zijn al jaren mainstream en inmiddels ook bij mannen geaccepteerd door een groot deel van de westerse bevolking. In de westerse wereld wordt de bikinilijn gewaxt, staat anus bleken in de top vijf van de meest uitgevoerde beautybehandelingen, dragen we pumps en nepnagels en is uithongeren vrij extreem gedrag om op gewicht te blijven. In Frankrijk ontstaan in 17e eeuw de 'zeven schoonheden':

1. Donker haar en lichte ogen/ licht haar en donkere ogen
2. Bleke huid
3. Moedervlek op de bovenlip (schoonheidsvlek)
4. Lange gekrulde wimpers

5. Amandelvormige ogen

6. Sproetjes

7. Kuiltjes in de wangen

In de westerse geschiedenis zijn er 'modetrends' geweest die wij nu absoluut niet als mooi zouden bestempelen. Tijdens de Renaissance was het gebruikelijk dat adellijke dames de haargrens van het voorhoofd afschoren om hun voorhoofd groter te laten lijken. Eind 16e eeuw werd de 'onderkin' bij de adel gezien als een teken van grote schoonheid. Een wit gezicht was in de Elizabethaanse periode in Engeland zeer populair onder vrouwen. Zij smeerden hun gezicht in met een witte pasta van loodwit, water en azijn, om hun huid er zo bleek mogelijk uit te laten zien. Het gevolg was dat veel vrouwen overleden door het uiterst gifbare lood. Ook de Japanse geisha staat bekend om haar witte gezicht en specifieke make-up. Al 1500 jaar v. Chr. maakte de bevolking van China en Japan hun gezichten wit met rijstpoeder. De perceptie van extreem is cultuurgebonden. De norm bepaalt wat 'normaal' is, afhankelijk van de context van de groep.

Kapsels als versiering

Haardracht is de ultieme manier om jezelf te versieren en haarstructuur en -kleur zijn nauw verbonden met cultuur. Aziaten en Indianen hebben donker, zeer sluijk en dik haar. Bij Europeanen verschilt de haarkleur van hoogblond tot zwart en rood en varieert de structuur van steil tot kroezend. Afrikanen hebben over het algemeen zwart kroezend haar en is het haar in hoge mate waterafstotend. In grote delen van Afrika is haarbewerking tot een ware kunstvorm verheven en hebben diverse tribes hun eigen haardracht. Zo bestaat het Masai kapsel uit vlechtjes. ►

Het haar wordt rond stokjes gevlochten en versierd met repen leer. Bij de Zulu's dragen getrouwde vrouwen hun haar in de Isi-Cholo stijl; een lange knot boven op het hoofd. Het haar wordt samen met gras gevlochten tot lange lokken. Vervolgens worden deze lokken verweven met andere vezels en ingesmeerd met een mengsel van zure melk en rode oker. De rest van het haar wordt afgeschoren en soms worden enkele lokjes versierd met kralen en koperen ringetjes. In Europa veranderden de kapsels sterk tijdens de laatste periode van het oude Egypte (305 tot 30 v. Chr.). Toen de Ptolemeërs in Egypte aan de macht kwamen, bracht hun Griekse cultuur grote veranderingen in de toenmalige kapsels. Kort en golvend haar was het credo en pruiken werden minder gebruikt. Laurierkransen en haarbanden deden hun intrede. De Germanen vonden hun haar zo belangrijk dat op basis van haarlengte een militaire en sociale hiërarchie ontstond. Tijdens veldslagen werd het haar in een hoge knot op het hoofd vastgezet, waardoor de krijgers groter en imposanter leken. Haar was een symbool van macht en autoriteit en het is te begrijpen dat in die tijd oorlogsgevangenen en slaven kaal werden geschoren als teken van onderdanigheid. Tijdens de pruikentijd in de 18^e eeuw droegen zowel mannen als vrouwen wit gepoederde pruiken. Door de jaren heen hebben in de westerse wereld de elite de mode en haardracht beïnvloed. Voorbeeldwerking is nog altijd aan de orde van de dag en wordt in de huidige tijd beïnvloed door popsterren, sporters en andere sterren.

Initiatieriten

Iedere cultuur of tribe kent zijn eigen rituelen die horen bij bepaalde gebeurtenissen en/of religie. Deze initiatieriten zijn vaak gekoppeld aan uiterlijke verfraaiing van het lichaam waarbij kleding een belangrijke rol speelt. Bij veel tribes zijn initiatierites gekoppeld aan de seksuele rijping van meisjes en bij jongens ter viering van hun opname in de gemeenschap van volwassenen. Ook in de westerse wereld kennen we rites of ceremonies zoals dopen, communie viering, huwelijk, Prinsjesdag, Koningsdag en begrafenissen. Soms gaan deze inwijdingsrituelen gepaard met ontberingen zoals ontgroeningen bij studenten. In Indonesië leeft de Mentawai stam waar de vrouwen hun tanden in driehoekjes slijpen. Een pijnlijke rite welke bijdraagt aan de vergroting van de sexappeal. In Ethiopië leven de Mursi en Suri stam die bekend staan als de lipschotel tribe. De lipschotel wordt geassocieerd met schoonheid en heeft een bepaalde status. Op vijftien- of zestienjarige leeftijd wordt de lip doorboord en wordt gestart met het oprekken van de lip. Zowel de ongetrouwde als getrouwde vrouwen dragen de lipschotels, deze zijn gemaakt van klei of hout. De grootte van de lipschotel

bepaalt de bruidsschat en de toekomstige echtgenoot kan aan het formaat van de lipplaat zien hoe rijk de vrouw is. Vooral na het huwelijk mag de schotel in publieke sfeer niet uit. Om meer ruimte te creëren worden de voorste twee ondertanden verwijderd. De longnecks uit Thailand horen tot de Pedaung tribe en staan bekend om de vele ringen die om de hals worden gedragen. Vanaf het vijfde jaar dragen deze Karen vrouwen vijf koperen ringen om hun nek. Naar mate de vrouwen ouder worden, komen er meer koperen ringen bij. Niet de nek wordt uitgerekt zoals velen denken, maar de schouders worden naar beneden gedrukt. De halsringen zijn een onderdeel van het leven van de vrouwen, en worden dus nooit afgedaan. Maskers worden ook vaak als onderdeel van een rite gebruikt.

Invloed religie

Geloof/godsdiens is van grote invloed op de mate van versiering die wordt aangebracht. Een verklaring waarom zuiderlingen meer houden van opsmuk en versieren dan noordelingen zou kunnen zijn dat:

- Het katholieke geloof toeneemt naarmate men zuidelijker gaat.
- Hoe noordelijker men woont het protestante geloof zijn invloed uitoefent. Vanuit het protestante geloof wordt opsmuk ervaren als hoogmoed en is nederigheid naar God en elkaar belangrijk. De norm is: hoe soberder hoe mooier.

Wat ook mee speelt in de mate van verfraaien is of het huiselijke leven zich grotendeels buiten afspeelt door het klimaat. Als je veelvuldig naar buiten treedt, wil je je ook meer verfraaien dan als het huishouden zich vooral binnen afspeelt. Een andere invloed die meespeelt in het verschil tussen zuid en noord is dat in het zuiden vaker culturen zijn waar hiërarchie een rol speelt. Naar het noorden toe wordt het egalitairder en spelen ranking en symbolen minder een rol. Klederdracht of streekdracht geven aan tot welke kerk je behoort. Met name op de zondag tijdens het kerkbezoek werd er flink uitgepakt en kon je aan de mate van versiering en kostbaarheden zien wat de ranking was van die persoon.

Maskers en totems

Het gebruik van maskers en totems om te verfraaien zijn binnen religie en cultuur gewoon. Een totem is een voorwerp met een speciale betekenis: de stip op het voorhoofd van de Hindoes; in Europa het kruisje om de nek. Het dragen van maskers is een oude traditie en stamt uit de prehistorie. Het vermoeden bestaat dat het dragen van een masker verband houdt met het begrip identiteit. Het dragen van maskers kan verschillende redenen hebben. Meestal is een masker onderdeel van een grotere

Mursi vrouw – Foto Minke Stolk

Meisjes van de Arbore stam uit de Omo Vallei in Ethiopië dragen kettingen gemaakt van Kauri schelpjes. In het verleden werden deze schelpjes gebruikt als geld, tegenwoordig is het een teken van vruchtbaarheid. Deze meisjes dragen de ketting ook als bescherming tegen zwarte magie. Foto Minke Stolk

uitdossing en is het een manier om de eigen culturele identiteit tot uitdrukking te brengen. Maskers worden dikwijls gedragen bij de uitvoering van een rite of een inwijdingsritueel. Maskers zijn universeel en komen in alle culturen voor. Een masker verandert de identiteit van de drager op een simpele manier, maar met een grote impact. De relatie tussen masker en identiteit kan vanuit twee opzichten worden bekeken. Enerzijds verbergt het masker het gezicht van de drager en daarmee ook zijn identiteit. Anderzijds kan een masker door zijn vorm en stijl ook bijdragen aan een etnische, typologische en morfologische verwantschap. In Oceanië bij o.a. de Asmat tribe wordt het masker gebruikt als medium om met overledenen te praten. Tijdens Jipae feesten keren recent overleden dorpsgenoten via de maskers, gedragen door dorpsgenoten, terug bij hun familie. Maskerceremoniën zijn ook gelegenheden voor sociale gebeurtenissen binnen een gemeenschap en worden nog altijd in diverse culturen gebruikt, zowel in westerse als niet-westerse landen. Ook bij fashion is het gebruik van maskers als versiering op de catwalk al vele malen toegepast. Walter Van Beirendonck gebruikt maskers vaker voor zijn shows, net als designers Givenchy (2016), Jean Paul Gaultier (1991), Victor&Rolf (2016) en Thom Browne (2014). Popartiesten zoals Björk en Kylie Minogue beschouwen het dragen van een masker niet alleen als onderdeel van hun performance, maar voelen zich daardoor ook beschermd tegen het publiek en camera's. Carnaval is een andere uiting waarbij maskers worden gedragen, Venetië (al sinds 1268) is daar een goed voorbeeld van. Het masker tijdens carnaval verschaft de drager een hoge mate van anonimiteit waardoor deze geen remmingen ervaart en zich kan laten gaan.

Dat in de 17e eeuw het pestmasker een medisch doel diende is wellicht minder bekend. Het masker van de pestdokter werd ontworpen in Frankrijk door natuurkundige Charles de Lome voor de behandeling van patiënten met de pest. De snavelachtige neus zou zijn gevuld met gedroogde bloemen, kruiden, specerijen en aromatische geuren en daarmee fungeren als een soort vroege versie van het gasmasker.

Conclusie: Mooi maken en verfraaien is een oergegeven. Wat de mens als mooi ervaart, is terug te voeren naar opvoeding, cultuur en religie. Westerse en niet-westerse landen kunnen soms vreemd aankijken tegen elkaars schoonheidsidealen. &

MET DANK AAN: KUNSTHISTORICA EN CONSERVATOR **ALEXANDRA VAN DONGEN**, WERELDMUSEUM ROTTERDAM | ANTHROPOLOGE **JITSE KRAMER**, ACADEMIE VOOR ORGANISATIECULTUUR | **DRS. LOUIS SWINKELS**, CONSERVATOR ARCHEOLOGIE MUSEUM HET VALKHOF | CO-READER REGIEN STRATEGIER
BRONVERMELDING: WWW.BEAUTYWITHKAW.COM | WWW.HAIRFAIRFORUM.BE | POWERMASK ISBN: 9789401443180 | HAAR IN DE HOOFDROL, UITGAVE VAN AFRIKA MUSEUM

De historie van MOOI is het vervolg op het artikel "MOOI een begrip of perceptie" van ed. 44 en onderdeel van een 4-delige serie. Heb je dit artikel gemist en wil je graag de pdf ontvangen stuur dan een e-mail naar redactie@vakbladkleurenstijl.nl